

MAGYAR TÖRTÉNETI BIBLIOGRÁFIA 1825—1867

(Bpest, 1950—1952. I.—III. 118, 260, 407 l.)

V. WALDAPFEL ESZTER

Az a nagytávlatú, átfogó és intenzív szervezőmunka, mely a szocialista társadalomban a polgári korszak tervszerűtlenségét, zűrzavarát vagy meddő kezdeményezéseit felváltja, mely a marxizmus-leninizmus szilárd alapján a fejlődés egyre gyorsuló ütemét lehetővé teszi, valamint az a mély megbecsülés, amit a szocialista társadalom az igazi tudomány iránt tanúsít, a történeti kutatás számára is soha nem látott lehetőségeket tár fel, munkájához eddig nem tapasztalt segítséget nyújt. E segítségnek egyik igen jelentős útja a történeti bibliográfia felkarolása.

Míg a polgári társadalom tudományossága a bibliográfiát általában másod- vagy harmadrendű, nem teljes értékű tudománynak tekinti s ennek megfelelően annak művelésére kellő gondot nem fordít, addig a világ első szocialista államában, a nagy Szovjetunióban, mindjárt annak megalakulása után e téren is döntő fordulat állt be. Lenin már 1918-ban, az intervenciók háborúk legnehezebb korszakában, a mindenfelől támadó ellenséggel folytatott élet-halálharcok között, elrendeli a bibliográfiai munkálatok megindítását, s 1920 óta párt- és pártkongresszusi határozatok egész sora foglalja közre a munkálatok jelentőségével s magának a munkának megszervezésével. Maga Lenin »A marxizmus bibliográfiája« c. művében a gyakorlatban is alkalmazza azt az elvi állásfoglalást, hogy a bibliográfia az ideológia harci fegyvere.

Ezt a felfogást tükrözi, e célkitűzéseket teszi magáévá az Akadémia Történettudományi Intézetének egyik munkaközössége által életre hívott kiadvány, az előttünk fekvő Magyar Történeti Bibliográfia. S ha e célkitűzéseket a Bevezetésben részletesen tárgyalt nehézségeken túl, bizonyos elvi tisztázatlanságok miatt, a kiadvány nem is tudja mindenütt maradéktalanul megvalósítani, kétségtelen, hogy a munkaközösség tagjai fellendülő marxista történetkutatásunk számára felbecsülhetetlen szolgálatakat tettek.

Rá kell mutatnunk mindenekelőtt a munka úttörő jellegére. Ismerjük azokat a komoly nehézségeket, melyek a polgári korszakban a tudományos kutatást akadályozták. Ezek közül nem utolsó sorban említendő a bibliográfiai segédletek csaknem teljes hiánya. Ha voltak is egyes rész-feldolgozások, ha történetek is kísérletek egy átfogó, nagy magyar történeti bibliográfia meg-

valósítására, ezek a használható szempontokat, egységes rendszert nélkülöző, a történelem nagy területéből ötletszerűen kiragadott kis részvállalkozásokon vagy befejezetlenül maradt kezdeti kísérleteken nem jutottak túl.

A tervszerűen előrehaladó Magyar Történeti Bibliográfia, melynek első kötetei már a történetkutatás rendelkezésére állanak, minden eddigi hasonló magyar munkánál mennyiségben és minőségben egyaránt összehasonlíthatatlanul többet jelent. Az 1825—1867. terjedő évek bibliográfiájának tervezett négy kötetéből (I. Általános rész; II. Gazdaság; III. Politika, Jog, Oktatásiskolák, Tudomány, Művészet, Sajtó, Vallás-egyházak; IV. Nemzetiségek.) eddig az első három kötet jelent meg, a négy kötethez mint ötödik kiegészítő kötet, részletes név- és tárgymutató fog járulni. Az eddig megjelent három kötet több mint 46 000 címszót foglal magába, csaknem félszázezer felhasználható nyomtatott forrást bocsát a kutató rendelkezésére. De nemcsak a gyűjtés terjedelmével és részletességével tűnik ki, hanem, mint arra már hivatkoztunk, e gazdag anyag rendezésében is úttörő munkát végez. Szakít az eddigi bibliográfiai munkákban nálunk leggyakoribb formális alfabetikus rendszerrel, de szakít a polgári tudományok idealista szemléletéből fakadó szakrendszerezésével is. Az anyagot a történelmi materializmus követelményeihez alkalmazkodó rendszerbe igyekszik foglalni s ennek megfelelően az általános munkák után a II. kötetben előtérbe helyezi a dolgozó nép életfeltételeit tárgyaló gazdasági munkákat, döntő hangsúlyt adva a kor-zak gazdasági-társadalmi viszonyainak. A III. kötetben a korszak felépítményét megvilágító gazdag anyagot tárja fel.

E helyes szempontok mellett azonban vannak a csoportosításban bizonyos ingadozások, bizonytalanságok is, így az I. kötetben a »VII. Magyarok külföldön«, valamint »IX. Egészségügy« címszók nehezen illeszthetők az »Általános rész« teljesen más jellegű munkái közé; a II. kötet »Függelék«-ben felsorolt címeket viszont helyesebb lett volna a felépítménnyel foglalkozó III. kötetben hozni. E hibák és hiányosságok azonban csak kis részben róhatók fel a kiadvány mostani szerkesztőinek. Utalnunk kell itt azokra a nehézségekre, melyekről a Bevezetésben maguk a szerkesztők megemlékeznek: a már évekkal korábban egészen más szempontok szerint megindult anyaggyűjtésre, a más szempontok szerint készült felvételekre, melyeknek hibáit úgy látszik nem mindenütt sikerült teljes következetességgel felszámolni. Emellett kétségtelenül számbajövő hibaforrás volt az a gyors munka, amit fejlődő történetírásunk egyre növekvő üteme szabott követelően a szerkesztők elé.

A szerkezeti felépítésben mutatkozó fenti hibák és hiányok, ingadozások és következetlenségek legdöntőbb forrása azonban véleményünk szerint az az elvi tisztázatlanság, mely a marxista tudományos rendszerezésben nálunk még megmutatkozik. A Szovjetunióban éppen most folyó és befejeződéséhez közelgő hatalmas munkálatok azonban, melyek eredményeit a közeljövőben mi is meg fogjuk ismerni, e téren is igen nagy segítséget nyújtanak majd, döntően fognak

hozzájárulni ahhoz, hogy a szerkesztők további kiadványaikban az említett határozatlanságukat teljesen felszámolják. Addig is a már megjelent köteteknél a bizonyára nagyon gazdagnak, részletesnek tervezett, többszöri utalásokkal nem fukarkodó Név- és tárgymutató nagy segítséget nyújt majd az e bizonytalanságokból fakadó következtelenségek áthidalásához.

A fenti hibákkal szemben az anyagesoportositás egyik fő érdemének tartjuk azt a pártos állásfoglalást, amellyel az anyag élére a marxizmus-leninizmus klasszikusainak e korszakra vonatkozó munkáit állította, amellyel külön hangsúlyt adott a tárgyalt kor nagy fordulópontjának, az 1848/49. évi forradalomnak és szabadságharcnak, valamint az egész korszak súlyponti kérdésének, a jobbágyág helyzetének és a parasztmozgalomnak jó példát adva ezzel arra, hogy egy anyagában teljességre törekvő leíró bibliográfia is lehet, s hogyan lehet pártos jellegű, hogyan lehet valóban az ideológia harcoss fegyverévé.

Szükségesnek tartjuk megemlíteni, hogy ezt a célkitűzést még jobban szolgálta volna, ha az egyszerű bibliográfiai adatközlésen kívül, legalább a kutatás szempontjaiból jelentős adatoknál, egészen rövid, tömören megfogalmazott tartalmi és kritikai annotációt is adna.

S itt újból hangsúlyozva a mű nagy jelentőségét és komoly értékeit, rá kell térnünk azokra a részben kevésbé jelentős, részben formai hiányosságokra is, melyek helyesbítése az anyag használhatóságát véleményünk szerint előmozdította volna. Ezek között első helyen említjük, hogy a kiadvány nem élt azokkal a tipográfiai lehetőségekkel, melyek az anyagot áttekinthetőbbé, a keresett adatokat gyorsabban, könnyebben megtalálhatóvá, az egész bibliográfiát még könnyebben kezelhetővé tették volna. Amennyire csak helyeseltethetjük ugyanis, hogy a kiadvány az egykorú irodalom mellett a korra vonatkozó későbbi munkákat is, tehát a lehetőségekhez képest teljes bibliográfiát adja, amennyire helyes és különösen annotációk hiányában teljességgel nélkülözhetetlen az idézett munkára vonatkozó fontosabb ismertetések feltüntetése, annyira nem tartjuk szerencsésnek, hogy ezeket az eltérő természetű s a kutatás szempontjaiból különböző funkciót betöltő adatokat a kiadvány végig egyforma betűtípussal hozza.

Bár teljes mértékben helyesnek találjuk a szerkesztőknek azt az álláspontját, melyben — hangsúlyozva a bibliográfiák nem öncélú voltát — a gyorsaságot az apróbb következtelenségből fakadó hibák elébe helyezik, mégis helyes lett volna és aligha késleltette volna jelentős mértékben a bibliográfia megjelenését az, ha a bibliográfiai jeleknél a közhasználatban lévő jelöléseket megőrizték volna.

Mint nem elvi jelentőségű, de félreértésre alkalmas adó következtelenséget említjük meg a mindjárt az elején található 6. pontot, melynek hibája részben szintén a bibliográfiai jelek következtelen alkalmazásából, részben, véleményünk szerint indokolatlan, túlzott takarékoságból származik. (Marx [Engels]:

Forradalom és ellenforradalom vagy Németország 1848-ban. U. o. és Bp. 1947, 213 p. Ford. és bev. Keszi Imre. Ez utóbbi 1947-ben megjelent fordítás u. i. »Engels: Forradalom és ellenforradalom 1848-ban« címen jelent meg s éppen ezért helyesebb lett volna önálló címszó alatt hozni.)

Hibásnak és a későbbi kiadványok munkáját, az azokban alkalmazandó utalásokat erősen megnehezítő, vagy igen sok ismétlést jelentő módszernek látszik az, hogy az egyes fejezetekben az illető csoportba tartozó, de az ebben a kiadványban foglalt korszaknál lényegesen nagyobb korszakot felölelő, át-fogóbb jellegű kiadványokat következtelenül sok helyen nem emelték ki, hanem a csoporton belül a megfelelő betűrendnél hozzák, míg másutt, nagyon helyesen, az illető csoport élére tették a szerkesztők. Viszont véleményünk szerint a szabadságharc hadműveleteitől kár volt a honvédsereg szervezésére vonatkozó bibliográfiát elszakítani.

Összegezve a Magyar Történeti Bibliográfia 1825—1867. eddig megjelent három kötetének hiányosságait és eredményeit, lemérve annak jelentőségét, hogy ez a kiadvány a magyar történettudomány történetében elsőnek tárja fel ennek a jelentős korszaknak gazdag, szinte teljesnek mondható anyagát, felismerve azt, hogy milyen nagy segítséget jelent ez a bibliográfia az e korrall foglalkozó kutatók számára, csak örömmel és elismeréssel üdvözölhetjük a magyar bibliográfia ezen úttörő munkásait abban a reményben, hogy a közeljövőben megjelenő 4. és az egészet kiegészítő Név- és tárgymutató kötetei után csakhamar követni fogja ezt a kiadványt a Bevezetésben beígért, a következő 1867—1945. terjedő korszak bibliográfiája.